

دیدنی‌های مشهد و طرّقه شانديز

تاریخی و طبیعی

نویسنده و محقق: محمدرضا شیخ

شیخ، محمد رضا، ۱۳۴۷-
دیدنی های مشهد و طوقبه شانديز: تاريخی و
طبیعی / نویسنده و محقق محمد رضا شیخ - مشهد:
محقق، ۱۳۹۱.
۲۸۰ ص.: مصور (رنگی)، نقشه.

ISBN: 978-964-8672-90-9

۱. مشهد - آثار تاریخی. ۲. مشهد - جغرافیای
طبیعی. ۳. مشهد - راهنما. ۴. مشهد - سیر و
سیاحت. الف. عنوان.

۹۵۵/۸۲۲.۲۲
۶۸۳۳۹۰

ش ۸۳ / ش ۲۱۲۱ DSR
کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران
یادداشت پشت جلد به انگلیسی:

Historical & Natural Attractions of Mashhad & Torghabeh Shandiz

انتشارات

نام کتاب: دیدنی های مشهد و طوقبه شانديز - تاريخی و طبیعی

نویسنده و محقق: محمد رضا شیخ

ناشر: انتشارات محقق

تأیید: فاطمه صدری ویراستار: حسنیة شیخ صفحه آرا: مهدی مرشدلو

ناظر علمی بخش تاریخی: محمود طغرابی کارشناس معاونت میراث فرهنگی

لیتوگرافی: مشهد اسکنر چاپ: شمس نوبت چاپ: بهار ۱۳۹۱

تیراژ: ۲۰۰۰ جلد تعداد صفحه: ۲۸۰ ص. قطع: رقعی

شابک: ۹ - ۹۰ - ۸۶۷۲ - ۹۶۴ - ۹۷۸

قیمت: ۸۰۰۰ تومان

تلفن مرکز پخش: ۰۹۱۵۳۱۱۹۵۷۳

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر برای مؤلف محفوظ است.

Email: sheykh_mr@yahoo.com

www.irangardesh.persianblog.ir

فهرست

۷	مقدمه‌ی مهندس رجایی مدیرکل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری خراسان رضوی
۸	مقدمه‌ی مهندس آقامیری مدیرکل حفاظت محیط زیست خراسان رضوی
۹	مقدمه‌ی دکتر محمدجعفر زمردیان، استاد گروه جغرافیای دانشگاه فردوسی مشهد
۱۱	مقدمه‌ی نویسنده
۱۴	پیش‌گفتار
۱۷	فصل اول: دیدنی‌های تاریخی
۱۹	بناهای تاریخی مجموعه‌ی حرم مطهر امام رضا (ع)
۲۳	شخصیت‌های مدفون در مجموعه‌ی حرم مطهر امام رضا (ع)
۲۵	موزه‌های مجموعه‌ی حرم مطهر حضرت رضا (ع)
۲۷	موزه‌های شهرستان مشهد
۲۹	جاذبه‌های مذهبی و آرامگاه‌ها
۴۵	گورستان‌های تاریخی
۴۸	مدرسه‌های تاریخی
۴۹	عکس‌ها
۸۱	خانه‌های تاریخی
۹۰	ساختمان‌های عمومی قدیمی
۹۲	کاخ‌ها و باغ‌ها
۹۴	آسیاب‌ها
۹۶	آب‌انبار، حوض‌انبار، یخدان
۹۹	قنات‌ها
۱۰۱	حمام‌های تاریخی
۱۰۱	آتشکده، کلیسا
۱۰۴	مسجد، مصلی، حسینیه
۱۰۶	راه‌های تاریخی
۱۰۷	میل‌های تاریخی
۱۱۰	پل‌های تاریخی
۱۱۱	کاروان‌سراها و رباط‌ها
۱۱۴	قلعه‌ها

۱۲۳	سنگ‌نگاره‌های پیش از تاریخ
۱۲۸	سایر کتیبه‌های تاریخی
۱۲۹	سدها، بندها، تلخ‌ها
۱۳۲	سایر آثار تاریخی
۱۳۵	فصل دوم: دیدنی‌های طبیعی
۱۳۶	روستاهای هدف گردشگری بیلاقی‌ها و تفرجگاه‌ها
۱۴۵	درختان کهن‌سال
۱۵۲	قلعه‌ها
۱۶۱	عکس‌ها
۱۹۳	غارها
۲۰۲	مغارها، غارهای دست‌نکش‌ها
۲۰۳	رودخانه‌ها، درمها
۲۲۱	آبشارها
۲۲۳	چشمه‌ها
۲۳۵	سایر دیدنی‌های طبیعی
۲۳۸	مناطق تحت پوشش سازمان حفاظت محیط زیست
۲۴۱	گردنه‌ها
۲۴۳	مشاهیر مدفون در آرامستان بهشت رضا
۲۴۴	چند ماده‌ی مهم قانونی
۲۴۶	چند نکته و معرفی دیدنی‌های برگزیده
۲۴۸	واژه‌نامه
۲۶۲	سرچشمه‌ها
۲۶۴	جدول فاصله‌ی تقریبی شهرها و روستاها از مشهد
۲۶۵	عکس‌ها
۲۷۰	نقشه‌ی راه‌های شهرستان مشهد و طر‌قه‌شاندیز
۲۷۴	نقشه‌ی شهرستان‌های استان خراسان رضوی
۲۷۵	نقشه‌ی مناطق تحت پوشش سازمان حفاظت محیط زیست
۲۷۶	نقشه‌ی شهر مشهد
۲۷۷	سایر آثار نویسنده

به نام آن که جان را فکرت آموخت

کتابی که پیش رو دارید حاصل تلاش چندین و چند ساله‌ی مؤلف آن جناب آقای محمد رضا شنج در زمینه‌ی معرفی میراث فرهنگی و جاذبه‌های گردشگری شهرستان‌های مشهد و طرقبه شاندیز می‌باشد. نگارش کتاب ملی از این دست، با عنایت به حضور سال‌های مملو، نیازمند این شمرگامی مطلوب در راستای ارائه‌ی اطلاعات گردشگری و تفریحی به این حجم عظیم مسافران است. بخش اعظم این اطلاعات مکتوب، از راه پژوهش‌های میدانی و حضور مؤلف در مناطق کوناگون شهرستان به دست آمده است. اگرچه مطالب موجود، صرفاً به منظور راهنمایی و معرفی آثار و ابنیه‌ی تاریخی و دیدنی‌های طبیعی به شکل موجز و خلاصه گردیده‌اند، اما این اطلاعات می‌تواند به مثابه‌ی عمل کند که شمار به جانی تازه را، نمونه می‌شوند. این کتاب با یکصد و پنجاه تصویر از ابنیه‌ی تاریخی، جاذبه‌های اکتوریستی و قابلیت‌های طبیعی منطقه آراسته شده که بر جذابیت‌های آن افزوده است.

مجموعه‌ی دیدنی‌های شهرستان‌های مشهد و طرقبه شاندیز به تناید کارشناسان، اداره‌ی کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری خراسان رضوی رسیده است و علاوه بر آن که می‌تواند زیرت، بخش حرکت‌های باشد، می‌تواند شمارا به صورت جی‌پی‌ای اسی مکتوب به هر نقطه‌ای که در شهرستان‌های مشهد و طرقبه شاندیز دارای جاذبه‌های گردشگری است، برساند. در پایان شایسته است از تلاش و مرامت ۲۸ ساله در راه نگارش این کتاب که آقای شنج به جان خود خرد و پارس گزاری نموده و توفیق ایشان را در سیر پژوهش‌های از این خطه، از درگاه پروردگار دانا مستقیم.

محبی رجایی

مدیرکل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان خراسان رضوی

به نام خالق هستی

استان خراسان رضوی که به افتخار حضور پربرکت حضرت رضا (علیه السلام) از دیرباز کانون توجه جانگردان و ایراکمردان بوده است، اینک می رود تا با معرفی استعدادهای بکر طبیعی خودکامی دیگر در توسل و کوئیرسم که شاذی نوین گردشگری است برآورد. هر چند سازه‌ی درختانی به سبب حضور بزرگان تاریخ هم چون خاتم، عطار، کمال الملک، فردوسی و... برای سرزمین خراسان دلم حورده است؛ اما تنها کثرت آثار و بناهای تاریخی آن گونه که باید و شاید حس گردشگران و خصوصاً طبیعت گردان را اغماز نکند. استان خراسان رضوی به لحاظ داشتن توپوگرافی و آب و هوای متنوع، دارایی قابلیت‌های مناسبی در حوزه‌ی گردشگری طبیعی نیز می باشد؛ وجود زمین پاک بی بزرگ کشور، بزرگ ترین مغل پستی طبیعی در حاوریلند، از جمله قابلیت‌هایی است که می توان آن را نام برد و گرفت.

هر چند تاکنون کتب متعددی در خصوص جاذبه‌های گردشگری این دیار کهن به رشته‌ی تحریر درآمده است؛ لیکن کتاب حاضر که حاصل تحقیقات میدانی نویسنده بوده و به مدد تجربه‌ی خاص که در شناخت و آشنایی با طبیعت داشته و نیز نظر به این که شخصاً در فضای اثر حضور یافته و آن چه نگاشته با آن چه مشاهده نموده تطابق دارد؛ لذا شیوه‌ای ممتاز تر از دیگر نشریات به تدوین درآمده است. امیدوارم کتاب حاضر که فرصتی برای تمرکز و شناخت جاذبه‌های ارزشمند شهرستان‌های مشهد و طرقبه باشد زیارت بتواند برای گردشگران، طبیعت گردان و دیگر علاقه مندان تفریح و تامل گردد.

سید حسن آقامیری

مدیرکل حفاظت محیط زیست خراسان رضوی

به نام آفریدگار جهان

امروزه صنعت گردشگری به دلیل افزایش روزافزون جمعیت و به شرف تکنولوژی، متوج و گسترده تر شده است. کوه های که توریسم تاریخی، فرهنگی، مذهبی، گردشگری شهری و روستایی، طبیعت گردی و مانند آن هر یک جاذبه های دیدنی خاص خود را ارائه می نمایند. اکوتوریسم (طبیعت گردی) یکی از زیرمجموعه های جدید گردشگری است که ارزش های ذیل:

۱- توریسم زیبایی شناختی و جاذبه های طبیعی عام هستند، شامل: سفرهایی که به منظور لذت بردن از جاذبه های طبیعی یا حضور در طبیعت انجام می گیرود.

۲- توریسم ورزشی شامل: کوه نوردی، صخره نوردی، دامپ نوردی، غار نوردی، خاگردی، اسکی روی برف، چمن و آب، ورزش های آبی و ساحلی را می شمرد (قایق رانی در دریا و جاذبه های صخره ای)، بیابان گردی، کویر نوردی و...

۳- توریسم طبیعت دانی و طبی به صورت آب دانی در چشمه های آلوده، بچ دانی، گل دانی در گل فشان ها و... مطالعه و بررسی جاذبه های اکوتوریستی به لحاظ ماهوسی و منشاء پیدایش آن ها و چگونگی تفریبات و تفراتشان، عمدتاً توسط متخصصین علوم زمین به ویژه ژئومورفولوژیست ها، افراد اکادمیک و علمی انجام می گیرد. اما در زنگنه گاران به خصوص کوه نوردان و غار نوردان در شناخت و معرفی جاذبه های طبیعت گردی نقش مهم و اساسی ایفا می کنند.

آقای محمد رضا شنج، رئیس اسبق هیأت کوه نوردی کارگران استان خراسان، همیار سازمان حفاظت محیط زیست، سازمان جغل و مزارع کشور، سازمان میراث فرهنگی، کمیته سی خاگرداشناسی، مقصدی اسبق کوه نوردی دانشگاه فردوسی مشهد و دارنده ی چندین عنوان دیگر از چهره های مشهور و برجسته ای است که سال های ستادی به طور

جدی باز هست و تلاش فراوان به شناسایی و معرفی گونه‌ها، خارها، چشدها، آبشارها و سایر جاذبه‌های اکوتوریستی پرداخته است. در کتاب حاضر نیز جاذبه‌های اکوتوریستی و تاریخی شهرستان‌های مشهد و طرقبه شاندیز را ارائه نموده‌اند. این کتاب عنوان مشخص‌ترین اثر در خصوص گردشگری شهرستان‌های مشهد و طرقبه شاندیز توسط ایشان به زیور طبع ارائه شده و در آن جاذبه‌های طبیعی و تاریخی این شهرستان معرفی شده‌اند. ابتکار تألیف این کتاب از سوی آقای شیخ می‌تواند نیازهای علمی چندین رشته‌ی علمی دانشگاهی مانند جغرافیا، زمین‌شناسی، محیط زیست و تاریخ را مرتفع ساخته و برخی مسوولان را برانگیزد، علاوه بر می‌تواند توانمندی‌ها و استعدادهای طبیعی منطقه را به علاقه‌مندان اکوتوریسم و مسوولین، برنامه‌ریزان و طراحان استان معرفی نماید. لذا امید می‌رود که طراحان و برنامه‌ریزان عمران منطقه‌ای از تجربیات این مؤلف محترم، بهره‌ی وافری ببرند. در خاتمه توفیق روزافزون ایشان را از درگاه خداوند بزرگ خواستارم.

دکتر محمد جعفر زمرزبان

رئیس هیئت مدیره و مدیر عامل دانشگاه فردوسی مشهد

مقدمه‌ی نویسنده

از نوجوانی آرزو داشتم تمام خاک پاک ایران را از نزدیک ببینم. بارها از خود پرسیدم چرا به کوه می‌روم؟ طبیعت چه رمز و رازی در خود دارد که وقتی شیفتمانش شوی قاهر به رها کردنش نیستی؟ با وجود همه‌ی سختی‌ها و ناملایماتش هم‌چنان تو را به‌سوی خود می‌خواند و تو هر بار با کوله‌ای به پشت، در راه آن هستی؟ حس کنجکاوی، ماجراجویی، هیجان‌طلبی، فردای غیرقابل پیش‌بینی، خلوت یا خود دیدن زیبایی‌های خداوند، تحرک، ورزش و تنفس در هوای پاک شاید پاسخی به این سؤال باشد.

شروع و انجام هر کاری با مشکلاتی همراه است، نتیجه‌ی کار نیز در مواجهه با اذهان عمومی بازخورد متفاوتی دارد. مهم به انجام رساندن کار است. سعی من برداشتن گامی هر چند کوچک در شناسایی و معرفی دیدنی‌های تاریخی و طبیعی بوده است. اگر فقط یک صفحه از مندرجات این کتاب برای شما کارساز باشد من پاداش کار خود را گرفته‌ام. در این خصوص در طی کلاس‌های آموزشی و فعالیت‌های ژورنالیستی و برنامه‌های تلویزیونی با برخورد‌های گوناگون مواجه بوده‌ام. این چالش‌ها پس از نوشتن اولین کتابم تحت عنوان راهنمای گردشگری استان‌های خراسان به اوج خود رسید و البته با اقبال خوبی مواجه شد، هر چند کسانی نیز در حاشیه بودند که وقتی راه را نشان می‌دادم آن‌ها تنها سرانگشتم را می‌دیدند! اطلاعات ارائه شده در این کتاب طی ۲۸ سال جمع‌آوری شده و مبنای اصلی آن خاطرات شخصی‌ام بوده است، با وجود این‌که با نهایت دقت آن‌ها را به‌روز رسانی کرده‌ام شاید در برخی موارد مغایرات کوچکی مشاهده گردد، ضمن پوزش از خطاهای احتمالی خواهشمندم به نیمه‌ی پر لیوان نظر داشته باشید، زیرا من به‌عنوان یک ایرانی علاقه‌مند به آب و خاک کشورم این

کار را با هزینه‌ی شخصی به انجام رسانده‌ام. هیچ‌چیز آسان به‌دست نمی‌آید برای طبیعت‌گردی و گردشگری و یافتن آثار طبیعی و تاریخی نیز باید همت بلند داشت، لطف گردشگری در جستجو و پرس‌وجو و جذابیت آن در ماجراجویی و اتفاقات پیش‌بینی نشده است. در پایان ذکر چند نکته خالی از لطف نیست:

* از نظر نوع و تعداد آثار معرفی‌شده این اولین و کامل‌ترین کتابی است که تاکنون راجع به دیدنی‌های شهرستان مشهد و طوقبه شانديز منتشر و در آن بیش از هزار مکان دیدنی معرفی شده است. از آن‌جا که شخصاً به مکان‌های نام‌برده شده مراجعه و تحقیق کرده‌ام؛ اطلاعات آن دسته اول بوده و شما آب را از سرچشمه می‌نوشید.

* شهرستان طوقبه شانديز، در سال ۱۳۸۷ از مشهد تفکیک شده است؛ اما هنوز در اذهان عمومی شکل نگرفته که طوقبه و شانديز جزء مشهد نیست؛ به همین جهت آثار این شهرستان نیز بررسی شده است.

* گاهی تپه یا محوطه‌ی تاریخی جدیدی سر از خاک برمی‌آورد، غاری جدید کشف می‌شود یا منطقه‌ای به مناطق تحت کنترل سازمان حفاظت محیط زیست اضافه می‌شود، یک اثر تاریخی به ثبت سازمان میراث فرهنگی می‌رسد و یا چشمه یا آبشاری خشک شده و از آمار دیدنی‌ها حذف می‌شود و یا این‌که راه دسترسی جدیدی ایجاد می‌گردد؛ بنابراین مندرجات این کتاب مانند چشمه‌ی جوشان در حال تغییر است. اگر مدت‌ها بعد از چاپ کتاب آن را می‌خوانید این تغییرات را در نظر داشته باشید.

* فاصله‌ها در متن کتاب بر حسب کیلومتر بوده و مبنای آن، خروجی‌های شهر مشهد به شرح ذیل در نظر گرفته شده است:

۱- پلیس راه طرق: برای محورهای جاده‌ی قدیم نیشابور، آزادراه باغچه (سردار شوشتری) و جاده‌ی فریمان.

۲- پلیس راه امام‌هادی: محورهای جاده‌ی سنتو و جاده‌ی قدیم قوچان.

۳- انتهای سیدی: محور جاده‌ی مغان.

۴- انتهای بلوار وکیل‌آباد: محور طرّقه و شاندیز.

۵- انتهای بلوار خَر: محور جاده‌ی سرخس.

۶- انتهای خیابان خواجه‌ربیع: محور جاده‌ی کلات.

۷- پل ال‌تیمور: محور جاده‌ی ارغان.

۸- دِه‌رود: محور جاده‌ی سیمان.

محمدرضا شیخ

فروردین ۱۳۹۱

پیش‌گفتار

این کتاب حاصل ۲۸ سال کوه‌نوردی، غارنوردی، گردشگری، تحقیقات میدانی و مطالعات تاریخی‌ام است. هدف اصلی من معرفی دیدنی‌های تاریخی و طبیعی شهر مشهد و طرّقه شان‌دیز با ذکر مسیر دسترسی آن‌ها بوده است؛ بنابراین وارد جزئیات نشده‌ام تا خوانندگان اطلاعات بیشتر را از سایر منابع جست‌وجو نمایند. برای شناسایی این آثار در تمام این سال‌ها یک نیروی درونی همواره مرا به گشت‌وگذار در طبیعت وامی‌داشت. همیشه این سؤال برایم مطرح بود که پشت این کوه چیست و بعد از پنج این رودخانه چه منظره‌ای انتظارم را می‌کشد. پیش از سفر اطلاعات کافی راجع به دیدنی‌های منطقه کسب نموده و طی عملیات میدانی از تک‌تک آن‌ها دیدن کرده‌ام.

برای من سفر یعنی زندگی، در این راه هیچ عاملی نمی‌توانست سدّ راهم شود. همه‌ی مکان‌ها را به دنبال دیدنی‌های طبیعی و تاریخی جست‌جو می‌کردم و هیچ چیز را نادیده نمی‌گرفتم؛ از نوک قله‌ها تا اعمالی غارها در سرما و گرما در حال جست‌وجو بودم و بیشتر درآمد را صرف این کار می‌کردم. از اهالی محل، مطلعین، افراد کهن‌سال، چوپان‌ها و شکارچی‌ها با اشتیاق فراوان اطلاعات می‌گرفتم، با کنج‌کاو و پرس‌وجو، دیدنی‌های جدیدی را از دل طبیعت شناسایی کرده و با مراجعه به استانداری، فرمانداری، حفاظت محیط زیست، اداره‌ی کل میراث فرهنگی، بخشداری‌ها و دهیاری‌ها، اطلاع‌رسانی و یافته‌هایم را تصحیح و ساماندهی می‌کردم. اگر بدانید در این راه با چه مصائبی روبرو شدم و با تحمل چه سختی‌هایی کارم را پیش بردم اشک از چشمانتان سرازیر خواهد شد.

این سؤال شب و روز در ذهنم تداعی می‌شد که برای ماجراجویی و جست‌وجو

در طبیعت و دیدن آثار به‌جای‌مانده از گذشتگان به کجا سفر کنم؟ سعی داشتم تا حد امکان به مکان‌های تکراری سفر نکنم؛ با خود فکر می‌کردم هنگامی که سرمایه و وقت و انرژی‌ام را صرف می‌کنم چرا یک مکان جدید را نبینم؟ هم‌راه برای کشف غارها و نقاط نامکشوف طبیعت پیش‌گام بودم و اشتیاقم برای این کار پایان‌ناپذیر به‌نظر می‌رسید. کافی بود تنها یک کلمه راجع به یک مکان دیدنی بشنوم تا با عزم جزم و همت بلند آستین‌ها را بالا زده، بندکفش‌ها محکم، کوله به پشت، زمین و زمان را می‌کوبیدم تا پیدایش کنم. در این راه خطرات بسیاری را از سر گذراندم و دچار حوادثی مانند سقوط، دررفتگی و شکستگی استخوان شدم. در طول سال‌ها کوه‌نوردی و گردشگری سه بار با اتومبیل‌هایی که توسط دیگران هدایت می‌شد در راه‌های صعب‌العبور کوهستانی دچار سانحه‌ی واژگونی شدم و جان سالم به‌در بردم. در آموزه‌های کوه‌نوردی اولین درس این است که تنها به کوه نروید؛ با این حال برای سرعت بخشیدن به جمع‌آوری اطلاعات این کتاب، بارها تنها به کوه رفتم و تجربیات ارزنده‌ای آموختم. تنهایی و انس با طبیعت، رازی در خود دارد که دوست‌داران طبیعت قادر به درکش هستند.

در کوه‌ها، دره‌ها و بیابان‌های بکر به‌حدی سیروسفر کردم که مانند حیوانات وحشی تنهایی و رها بودن در طبیعت را دوست دارم و دیگر تحمل ازدحام و شلوغی و هیاهو را ندارم و از شهرنشینی فراری شده‌ام چرا که روح کوه‌نورد تنها در کوهستان آرام می‌گیرد. هنگامی که به کوه می‌روم دوست دارم در طبیعت غرق شوم و چشمم به انسان‌هایی که با تخریب طبیعت به آن لطمه می‌زنند نیفتد. بر فراز کوه احساس می‌کنم با کوله و کوه یکی شده‌ام؛ شاید شما نیز چنین احساسی را در دامان طبیعت تجربه کرده باشید.

اگر منطقه‌شناسی را به‌عنوان یک شاخه‌ی نو از کوه‌نوردی و گردشگری به‌شمار آوریم؛ با اعتماد به‌نفس و قدرت تمام اذعان می‌کنم بیش از هر کسی در این وادی تلاش کرده و استخوان خرد کرده‌ام. به‌حدی این‌سو و آن‌سو سفر کرده‌ام که بین روستاها و محله‌ها به اندازه‌ی یک لشکر دوست و آشنا پیدا نموده‌ام.

بیشتر افراد، مرا به‌عنوان کوه‌نورد و گردشگر می‌شناسند و همیشه سؤالشان این است که برای تفریح و سیروسیاحت به‌کجا بروند و یا بهترین نقاط دیدنی شهر کجاست؟ انتشار این کتاب پاسخی به این پرسش‌هاست.

در پایان از جناب مهندس آقامیری مدیرکل محترم حفاظت محیط زیست خراسان رضوی و آقای مهندس رجایی مدیرکل محترم میراث فرهنگی، صنایع‌دستی و گردشگری خراسان رضوی و آقای دکتر محمدجعفر زمردیان، ژئومورفولوژیست و استاد گروه جغرافیای دانشگاه فردوسی مشهد جهت بذل عنایتی که به بنده داشتند کمال تشکر را دارم.

هم‌چنین از آقای محمود طغرایبی، کارشناس محترم معاونت میراث فرهنگی خراسان رضوی جهت دقت و حوصله‌ای که در بازنگری این اثر به‌خرج دادند سپاس‌گزارم و از آقایان علی تقی‌پور، هادی ناصری، جواد نمائی، هادی تقی‌زاده، محمدرضا پهلوان، علی حسن‌آبادی، فرامرز صابر‌مقدم و علی‌اکبر احمدزاده بابت بذل توجه و حمایت‌های بی‌دریغشان قدردانی می‌کنم. از دهراران و دوستان بی‌شمارم در تمام روستاها و محله‌های مشهد تشکر کرده و از همه‌ی کسانی که با کلامی، قدمی یا قلمی باعث شدند این کار به نتیجه‌ی بهتری برسد کمال تشکر و امتنان را دارم. اگر کاستی و خللی در این اثر مشاهده شد به سعه‌ی صدر خود بر ما ببخشایید. کم ما و کرم شما.